

We Lwowie, dnia 3. grudnia 1901.

Aleg. 9

Sprawozdanie

Wydziału krajowego w przedmiocie wykonywania nadzoru nad gminami i reprezentacjami powiatowemi w myśl obowiązujących ustaw.

Wysoki Sejmie!

Posłowie Dr. Oleśnicki, Wójcik, Stojałowski i towarzysze przedłożyli dnia 2. lipca 1901 Wys. Sejmowi między innymi następujący wniosek:

„Poleca się wydziałowi krajowemu, by gruntownie zbadał, czy nie zachodzi konieczna potrzeba powiększenia etatu urzędników koncepcyjnych i rachunkowych przy Wydziale krajowym celem skutecznego i systematycznego wykonywania naczelnego nadzoru nad gminami wiejskimi, małomiasteczkowemi i miejskimi, tudzież nad reprezentacjami powiatowemi wedle obowiązujących ustaw i żeby swe wnioski przedłożył na następnej sesji sejmowej.“

Wniosek ten przekazany został uchwałą Wys. Sejmu z d. 3. lipca 1901 Wydziałowi krajowemu jako komisji. Prawie równocześnie przedłożyła komisja gminna Wys. Sejmowi sprawozdanie z d. 6. lipca 1901 Ls. 2643 o czynnościach Wydziału krajowego w zakresie nadzoru nad gminami i powiatami. W sprawozdaniu tem komisja zwraca przede wszystkim uwagę na cały ogrom zadania Wydziału krajowego w wykonywaniu nadzoru nad gminami i powiatami, stojący w dosyć jaskrawem przeciwieństwie ze siłami, jakimi dla tych czynności dysponuje.

W szczególności opierając się na danych statystycznych, podnosi komisja, że sam obrót kasowy gmin i powiatów — nie wliczając w to stołecznych miast Lwowa i Krakowa, których sprawy pieniężne także nie mało dają do czynienia Wydziałowi krajowemu, wynosi rocznie: 68,961.500 kor.

Majątek zakładów gminnych i powiatowych reprezentuje wartość 138,693.902 K.

Nadto posiadają gminy 505.742 morgów gruntów (w tem lasów 117328 m²) w wartości co najmniej 200,000.000 K.

Ważność agend Wydziału krajowego w tym zakresie nie objawia się jednak całkowicie i wyłącznie w cyfrach pieniężnych, objęte pozycjami pieniężnymi sprawy są wyrazem życia i działalności autonomicznych zarządów gmin i powiatów tudzież ich stanu kultury. Porządna gospodarka w gminie i powiecie dowodzi należytego pojmowania praw i powinności obywatelskich u szerokiego ogółu ludności i wpływa dobroczynnie na wszystkie stosunki ekonomiczne danych miejscowości i okolic i daje silny impuls zdrowemu ruchowi postępowemu w całej masie ludności.

Komisyja gminna stwierdza na podstawie zbadania czynności Dep. I., że do załatwienia zadań bez pośredniego nadzoru ma Departament prawie tylko jednego urzędnika konceptowego i dwóch rachunkowych, co w żadnym stosunku do zadań nie stoi.

Następnie podnosi komisya gminna, co zresztą wielokrotnie w Wys. Sejmie wypowiedziano i z czem się Wydział krajowy w zupełności godzi, że interwencya Wydziału krajowego, nie powinna ograniczać się jak dotychczas — do rażących wypadków nieporządków i do zbierania niejako materiału dla c. k. Prokuratora, lecz winna być prewencyjną, pouczającą, nsuwającą błędy i nieporządki w zarodzie. W obec tego społecznie tak doniosłego zadania względy oszczędnościowe nie mogą być decydujące.

Komisya gminna zakończy swoje sprawozdanie życzeniem, ażeby Wydział krajowy, przedkładając Wys. Sejmowi sprawozdanie na najbliższej sesji sejmowej na tle wniosku posła dr. Oleśnickiego uwzględnił te uwagi, które tę samą wypowiedają myśl, jaka tkwi we wniosku dr. Oleśnickiego i tow.

Wydział krajowy, wykonując przytoczoną uchwałę Wys. Sejmu z d. 3. lipca 1901 jak niemniej stosując się do uwag komisji gminnej, które w zupełności podziela, składa następne sprawozdanie:

Zorganizowanie w myśl obowiązujących ustaw stałego systematycznego nadzoru nad reprezentacjami gminnymi i powiatowemi z cechą prewencyjną, porządkującą i doradczą zupełnie po myśli komisji gminnej, było wielokrotnie przedmiotem głębszego zastanowienia się Wydziału krajowego, a jeżeli Wydział krajowy tylko w małej części zamierzony cel osiągnął, to powodem tego był brak środków.

Wydział krajowy przedłożył Wys. Sejmowi sprawozdanie z dnia 11. listopada 1893 L. 34946 o wykonywaniu nadzoru nad gminami i reprezentacjami powiatowemi. W sprawozdaniu tem podniósł Wydział krajowy, że podstawą samorządu jest kontrola i to kontrola z góry przez wyższe organa samorządu krajowego w myśl postanowień ustaw i kontrola z dołu przez ogół obywateli gmin i powiatów, znajdującą wybitny wyraz w postanowieniu ustaw, że budżety i roczne rachunki winny być wyłożone i że każdemu obywatelowi przysługuje prawo przeglądać je i czynić swe uwagi, które przy ostatecznem załatwieniu budżetu i zamknięć pod rozwagę wzięte być muszą.

Z tego nader cennego prawa kontroli robią członkowie gmin i powiatów bardzo mało użytku, wyjątkowo przy rozwiniętej agitacji wyborczej.

Czem słabszą jest kontrola od dołu, tem silniejszą musi być z góry. To też Wys. Sejm uchwalił cały szereg nawet rezolucyj zaostrożających kontrolę i polecających Wydziałowi krajowemu, ażeby takową w jego zastępstwie wykonywał.

Wys. Sejm nakładając na Wydział krajowy nowelami i rezolucjami liczne obowiązki, nie dał mu jednak odpowiednich sił do wykonywania tych obowiązków. Wydział krajowy wyluszczając przeto program swych czynności, zakończył sprawozdanie następnym wnioskiem:

„Celem skutecznego, systematycznego wykonywania nadzoru nad gminami i reprezentacjami w myśl ustaw Sejm ustanawia etat urzędników złożony w dziale konceptowym z jednego radcy, jednego sekretarza, dwóch wicesekretarzy i jednego adjunkta a w dziale rachunkowym z dwóch adjunktów, z dwóch oficyałów i trzech asystentów.“

Proponując osobny etat inspekcyjny, chciał Wydział krajowy wytworzyć sobie samemu niejako zapórę, ażeby przyznane przez Wys. Sejm siły nie były na inne cele coraz silniej rozwijającej się administracji użyte.

Wysoki Sejm tylko w małej części przychylił się do wniosku i zwiększył dotych, czasowy etat urzędników konceptowych o jednego sekretarza i jednego wicesekretarza a w dziale rachunkowym o jednego adjunkta i jednego asystenta. Stało się to, co było prawie nieuniknione, bardzo szczupłe pomnożone siły weszły w ogólny etat i musiały być użyte do celów ogólnej administracji, stale zwiększającej się.

Liczba przedłożeń sejmowych wzrosła na ostatniej sesji do 77 obejmujących 365 arkuszy druku, nie licząc sprawozdań pisanych i litografowanych, a przeważna część takich wymagała głębszych studyów, badań a nawet podróży urzędowych. Obok tego musiały być załatwione sprawy bieżącej administracji.

Ilość exhibitów wzrosła od roku 1893 do 1900 z 69774 na 88455 a zatem o 18681 exhibitów.

Na tem rozszerzeniu służby wewnętrznej przy Wydziale krajowym, musiała ucierpieć służba na zewnątrz i doszło do tego, co otwarcie przyznać musimy, że uchwalone

pilne i ważne lustracje musiały czekać na załatwienie nawet po pół roku i dłużej, albowiem delegowanie jakiegokolwiek Komisji wywoływało stagnację w załatwianiu spraw i zaległości. Stan ten wytwarzał nieustanny pośpiech, nie zawsze korzystny przy załatwianiu spraw.

Obecnie Wydział krajowy zawezwany wnioskiem posłów należących do rozmaitych stronnictw Wys. Izby a nadto sprawozdaniem komisji gminnej, przedstawia wniosek na pomnożenie etatu w dziale koncepcyjnym o jednego radcę i sekretarza, a w dziale rachunkowym o jednego adjunkta.

Stawiając wniosek na pomnożenie etatu urzędnikami najwyższej rangi, miał Wydział krajowy na uwadze, że w stosunkach z reprezentacjami powiatowymi i magistratami większych miast używać może tylko urzędników najwyższej rangi. Wymaga tego powaga Wydziału krajowego, względna godność i stanowisko społeczne osób zasiadających w reprezentacjach powiatowych, magistratach i przewodniczących takowym. Z resztą taki urzędnik winien posiadać wielkie doświadczenie, gruntowną znajomość ustaw i przepisów, znajomość potrzeb ekonomicznych powiatu i być w niejednym wypadku dobrym doradcą reprezentacji gmin i powiatów.

Przedkładając wniosek na uzupełnienie etatu, Wydział krajowy już z góry w tem miejscu oświadczyć musi, że w razie uzyskania potrzebnych sił bezpośredni nadzór będzie już o wiele systematyczniejszy i przewencyjny jak dotychczas, jednak zawsze jeszcze w najskromniejszych rozmiarach.

Udowadnia to następujący wywód.

W myśl obowiązujących ustaw i rezolucji Wys. Sejmu Wydział krajowy w zastępstwie Wys. Sejmu wykonuje:

- a) bezpośredni nadzór nad gospodarstwem stołecznych miast Lwowa i Krakowa, który to nadzór dał szczególnie w ostatnich czasach wiele do czynienia;
- b) bezpośredni nadzór nad 74 reprezentacjami powiatowymi;
- c) naczelny nadzór nad 30-toma miastami objętymi ustawą z dnia 13. marca 1889j;
- d) naczelny nadzór nad 132 miastami, miasteczkami objętymi ustawą z dnia 3. lipca 1896.

Co się tyczy gmin wiejskich, to bezpośredni nadzór nad takowymi musi być pozostawiony Wydziałom powiatowym w regule. Wydział krajowy stwierdza jednak na podstawie swoich spostrzeżeń, że coroczne przelustrowanie wszystkich gmin powiatu należy do wyjątków, mimo tego że Wydział krajowy na to nieustannie nalega. Jest to konieczne potrzebne, ze względu na brak rutyny, a czasem i niższy stopień inteligencji Zwierzchności gminnych. Nadto obowiązany jest Wydział powiatowy, względnie lustrator powiatowy być pomocnym wójtom przy układaniu budżetów, zamknięć rachunkowych i w innych ważniejszych czynnościach.

Z powyższego wywodu okazuje się, że Wydziały powiatowe, wykonując nadzór nad gminami wiejskimi, mają bardzo wiele do czynienia, jeżeli swemu obowiązkowi należycie zadość uczynić zechcą.

e) W wyjątkowych jednak wypadkach, a te wyjątki są dosyć częste, musi Wydział krajowy delegować komisję i ze swego ramienia do gmin wiejskich. Dzieje się to najprzeważnie na prośbę Wydziałów powiatowych, w razie różnicy zapatrywań na gospodarkę gminną pomiędzy Wydziałem a Starostwem, który to wypadek jest dosyć rzadki, w razie bardzo powikłanych rachunków gminnych, w wypadkach, w których Wydział powiatowy ma pewne wątpliwości, czy lustrator lustrację należycie przeprowadził, a w końcu jeżeli wójt jest członkiem Wydziału powiatowego. Nadto zdarzają się wypadki, w których Wydział krajowy ze względu na ważne interesa interweniować musi, jak np. przy sprzedaży wielkich drzewostanów, przy wdzierzawianiu wielkich terenów naftowych, należących do gmin, przy zakupie przez gminy, jako takie, obszarów dworskich i t. d. W końcu zdarzają się w ciągu roku nadzwyczajne wypadki, w których Wydział krajowy delegować musi bezzwłocznie komisję.

Po wyluszczeniu zadań Wydziału krajowego, przystępujemy z porządku do wyliszczenia sił, jakie do tych czynności są potrzebne.

Lustracje Wydziałów powiatowych odbywać się winny co trzeci rok. Dłuższe odstępy nie są wskazane, ponieważ w takim razie lustracje muszą trwać dłuższy czas, nie mogą być należycie dokładne i Wydział krajowy traci należyty pogląd na działalność powiatów.

Według zebranych długoletnich doświadczeń lustracya taka, wliczając w to podróż tam i z powrotem, przedwstępne czynności, skonstrum kas trwa przynajmniej 6 do 7 dni.

Doliczając 52 niedziel, uroczyste święta, a we wschodniej Galicyi święta według gr. kat. obrządku, w których ani urzędów ani stron zatrudniać nie wypada, doliczając czas na spisywanie sprawozdań i załatwienia takowych, okaże się, że w ciągu jednego roku może jeden urzędnik co najwyżej 28—30 Wydziałów przelustrować, a zatem dla jednego turnusu potrzeba $2\frac{1}{2}$ roku względnie 3 lat, w razie urlopu, lub choroby urzędnika. Lustracya większych Magistratów łącznie ze skontrem kas, które same często kilka dni czasu wymagają i łącznie z podróżą wymaga 10—12 dni czasu.

Na lustracyę Magistratów 30-tu miast w okresie 3 letnim, wglądnięcie choćby od czasu do czasu w finansową gospodarkę miast Lwowa i Krakowa, tudzież na nadzwyczajne wypadki, w których zawsze starszego urzędnika delegować trzeba, potrzebny jest koniecznie jeden starszy urzędnik.

Pozostaje 132 miast i miasteczek, tudzież wyjątkowe lustracye w gminach wiejskich.

Na ten cel będzie się starał Wydział krajowy przeznaczyć dwóch wicesekretarzy.

O systematycznej kontroli niema mowy i Wydziały powiatowe muszą i tutaj pomagać, o ile posiadają odpowiednie siły i o ile nie pozostają w kolizyi w razie gdy wpływowy członek Zwierzchności gminnej zasiada w Wydziale powiatowym.

Urzędników rachunkowych wyrobionych potrzebuje Wydział krajowy co najmniej trzech, a to do poprawiania zamknięć rachunkowych, zakładania ksiąg i do likwidacyi. Uzasadniwszy potrzebne pomnożenie etatu i przedstawiwszy Wys. Sejmowi program działalności.

Wydział krajowy wnosi:

Wysoki Sejm raczy powziąć załączoną % uchwałę.

Z Rady Wydziału krajowego Królestwa Galicyi i Lodomeryi
z Wielkiem Księstwem Krakowskiem.

Marszałek krajowy:

A. Potocki w. r.

Sprawozdawca:

Adolf Vayhinger w. r.

Członek Wydziału krajowego.

U c h w a ł a.

Celem skutecznego wykonywania systematycznego naczelnego nadzoru nad gminami i reprezentacjami powiatowymi w myśl obowiązujących ustaw i rezolucji sejmowych zwiększa się etat urzędników koncepcyjnych o jednego radcę i jednego sekretarza, a w dziale rachunkowym o jednego adjunkta i upoważnia się Wydział krajowy do obsadzenia tych posad.
